

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

 DOI 10.51582/interconf.19-20.08.2024.012

Продуктивна діяльність студентів в освітньому та особистому кіберпросторі

Гордієнко Арсеній Валерійович¹

¹ аспірант кафедри психології та педагогіки;
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»; Україна

Анотація.

В статті розглядаються особливості продуктивної діяльності студентів в інтернет-просторі, представлені результати емпіричного дослідження, окреслена феноменологія діяльності студентів в освітньому процесі (продуктивні стратегії діяльності, контрпродуктивні стратегії поведінки, івентуальність, комунікативні обгортки освітнього процесу в кіберпросторі), визначені детермінанти продуктивної діяльності.

Ключові слова:

*проблемне використання інтернету (PIU)
продуктивна діяльність
кіберпростір
освітній кіберпростір
особистий кіберпростір
подієвість в кіберпросторі
івентуальність
комунікативні обгортки освітнього процесу в кіберпросторі*

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

Інформаційні та комунікативні технології, представлені в глобальній мережі, стали невід'ємною частиною життя в сучасному суспільстві. Завдяки використанню технологій, які стають все більш доступними і пропонують відповідні інструменти для діяльності, користувачі можуть спілкуватися, навчатися, віддалено працювати, робити покупки, здійснювати фінансові операції, використовувати інформаційні ресурси, вести просвітницьку та політичну діяльність, брати участь у найрізноманітніших подіях. Використання технологій спричиняє суттєві зміни в діяльності і свідомості людей та появу великого обширу поведінкової феноменології, зумовленої цими змінами.

В Україні глобальна мережа перш за все активно використовується молоддю, яка орієнтована на швидкий доступ до різноманітної інформації, обмін контентом, динамічне спілкування і взаємодію, створення і розвиток спільнот. Молоді люди, особливо студентська молодь, глибоко інтегровані у своїй активності в світ сучасних технологій, що зумовлено також подіями останнього часу (пандемія, воєнний стан). Від діяльності молодих людей, які освоюють і використовують сучасні технології, залежить атмосфера суспільного життя, життєвий світ самих учасників соціальної взаємодії, майбутнє в усіх його субстантивних вимірах.

Актуальність нашого дослідження продуктивної діяльності студентів в глобальній мережі обумовлена бурхливим розвитком сучасних інформаційних та комунікативних технологій та недостатнім розкриттям закономірностей, соціальних та психологічних наслідків, які супроводжують цей процес.

Загальна характеристика стану наукової розробки проблеми. Психологічні особливості діяльності та спілкування в інтернет-просторі проаналізовані в роботах багатьох дослідників [1,2,3,4]. В дослідженнях окреслені психологічні проблеми інформатизації суспільного життя [4,5], розглядаються специфіка кіберсоціалізації підростаючого покоління [6], позитивні та негативні наслідки віртуального спілкування [6,7], проблеми залежностей [8,9], зміни в поведінці і світосприйнятті молодих людей [8,9], моделі ризикованої, амбівалентної та безпечної поведінки в Інтернет-мережі [10,11]. Однак психологічний аналіз продуктивної діяльності в глобальній мережі не розглядався дослідниками як

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

основне завдання.

Вивчення процесів користування інформаційними та комунікативними технологіями привело багатьох дослідників до розуміння, що використання технологій може згубно впливати на життя людей, призводить до негативних явищ (соціальна ізоляція, агресія, залежності тощо) та трансформації психічної діяльності людей [12,13,14,15,16,17,18,19,20]. В дослідженнях серед ознак або проявів проблемного використання технологій (problematic internet use (PIU)) виділяють наступні:

Трансформація психічної діяльності людей (когнітивне поглинання, порушення концентрації уваги, зниження продуктивності пам'яті, зменшення можливостей творчого мислення).

Нав'язливий та неконтрольований характер активності користувачів.

Компульсивна навігація по мережі та неконтрольована мотивація до роботи з комп'ютером та іншими гаджетами.

Патологічна прихильність до азартних ігор, онлайн-аукціонів, електронних покупок, мережових ігор.

Створення та поширення шкідливих застосунків.

Поширення асоціальної поведінки (перегляд сайтів асоціальної тематики, агресія та знущання над людьми, виклично асоціальна поведінка, поширення неправди та негативної інформації про інших людей).

Заміна реального спілкування переважно віртуальним, хворобливе листування та коментування повідомлень.

Надмірна мотивація до постійного користування інтернетом, що суб'єктивно сприймається особою як неможливість обходитися без інтернету та гострі конфлікти з соціальним оточенням на цій основі.

Вивчення проблемного використання інтернет технологій складає основне і обширне поле сучасних психологічних досліджень. Процесам продуктивної діяльності приділяється незначна увага в дослідженнях.

Інформаційні та комунікативні технології перетворилися в звичні та необхідні інструменти щоденних практик для вирішення різного роду завдань і охоплюють освітні процеси. Життєвий світ студентської молоді та її діяльність опосередковані технологіями глобальної мережі. Окреслені

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

обставини неминуче призводять до глибоких трансформацій психічної діяльності, її базових когнітивних, мотиваційних, ціннісних вимірів та соціальної взаємодії.

Проблема дослідження полягає у вивченні та психологічному аналізі продуктивної діяльності студентів в глобальній мережі. Дослідження спрямоване на розкриття продуктивного використання студентами технологій, представлених в глобальній мережі для спілкування, навчання, дозвілля, професійного розвитку, розвитку різноманітних видів творчої діяльності та визначення детермінант і критеріїв продуктивної діяльності.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні моделі продуктивної діяльності та визначенні закономірностей продуктивної діяльності студентів в процесі використання технологій, представлених в глобальній мережі, в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу.

Для охоплення нового людського досвіду в світі інтернету, онлайн мереж, використання інформаційних та комунікаційних технологій є важливим і корисним **концепт кіберпростору**.

Кіберпростір – соціально-психологічне, інформаційно наповнене середовище, яке формується в процесі спілкування і діяльності з використанням учасниками інтернет-технологій. **Кіберпростір** – багатовимірна реальність соціальних та психологічних феноменів, що утворюється і розвивається в процесі використання інформаційних та комунікативних технологій інтернету та соціальних мереж. Психологічні особливості кіберпростору як створеної реальності стрімко розвиваються, видозмінюються, визначають динамічні та суттєві зміни суспільного життя.

Для дослідження продуктивної діяльності студентів доцільно розрізняти освітній та особистий кіберпростір.

Освітній кіберпростір створюється інституційно в навчальному закладі. Студенти перебувають в умовах навчання в соціальному освітньому кіберпросторі, в якому їхня діяльність організована інституційно, спрямовується викладачами, є соціально ґрунтовно унормованою. В освітньому процесі формуються локальні освітні кіберпростори, в яких діють викладачі і студенти та узгоджено користуються різноманітними сервісами та застосунками. Студенти діють в

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

освітньому кіберпросторі, коли використовують свої комп'ютери та гаджети, налаштовують застосунки для слухання лекцій, взаємодії із викладачами та ровесниками, виконують навчальні завдання, використовують корпоративну електронну пошту.

Сучасні студенти, використовуючи технології, формують також свій **особистий кіберпростір**, особистий світ, в якому вони діють, спілкуються, переживають, розкривають та творчо розвивають свій життєвий досвід. Студенти діють в особистому кіберпросторі, коли відвідують улюблені сайти, створюють сторінки в різних соціальних мережах, спілкуються, використовуючи різноманітні застосунки.

Особистий кіберпростір створюється студентами власноруч, в його формуванні визначальними є психологічні потреби студентів, їхні особисті цілі, наміри, інтенції, почуття та емоції. Особистий кіберпростір є унормованим відповідно до норм субкультури, з якою себе ідентифікує студент як автор, норми і цінності якої визначають його поведінку. Особистий кіберпростір формується суб'єктом спілкування та діяльності як соціальний та психологічний світ, який у своїх вимірах презентує особистість автора та його взаємодію із реальністю.

Освітній кіберпростір, створений в навчальних закладах, сформований інституційно, є соціально нормативний, діяльнісний, змістовний. Досвід навчання, спілкування та соціальної взаємодії, що формується в освітньому та особистому кіберпросторах різняться. Суттєві відмінності цих варіантів досвіду існують також у порівнянні із досвідом, що донедавна формувався тільки в контексті реальної («живої») діяльності та реального («живого») спілкування. В кіберпросторі для особистого користування постійно додаються можливості, які оптимізують та збагачують процеси діяльності та спілкування, Як наслідок формується та розвивається новий досвід пізнання, діяльності, спілкування та соціальної взаємодії, виникають зміни в соціальній поведінці користувачів.

Під продуктивною діяльністю ми розуміємо діяльність, яка є цілеспрямованою (веде до визначеної мети), реалізується за допомогою усвідомлених способів виконання (перш за все інтелектуальної діяльності, її дій та прийомів), поєднується із формуванням вмінь і навичок самоконтролю та самостійної корекції процесу діяльності, виступає як синтез видів

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

діяльності, що зумовлюють успішність та компетентність особистості в широкому колі соціальних та діяльнісних ситуацій, проявляється високою результативністю, стабільністю, оригінальністю.

Тож мета дослідження полягає у вивченні закономірностей продуктивної діяльності студентів в умовах використання інформаційних і комунікативних технологій в освітньому та особистому кіберпросторах. Для досягнення цієї мети проведено емпіричне дослідження діяльності студентів при вирішенні різноманітних навчальних завдань в освітньому кіберпросторі та вивчення їхньої активності в особистому кіберпросторі.

Аналіз результатів проведеного дослідження. Дослідження охоплює період з 2019 по 2024 роки. Вибірка склала 197 осіб (студенти одного з провідних столичних університетів, різних напрямів підготовки). Дослідження проведено в декілька етапів та охопило такі групи студентів.

Студенти, які навчалися в реальному («живому») освітньому процесі (2019-2020).

Студенти, які втратили в епоху пандемії доступ до «живого» навчання, тож їхнє навчання після періоду «живого» навчання відбувалося онлайн (2019-2023).

Студенти, які майже повністю (за невеликими часовими інтервалами) пройшли цикл підготовки бакалаврату онлайн (2020-2024).

Студенти, які отримали можливість навчатися в реальному («живому») освітньому процесі у поєднанні із окремими моментами онлайн навчання (2022-2024).

Вивчення продуктивної діяльності студентів в освітньому кіберпросторі. Учасники дослідження в процесі вивчення нормативних та вибіркового курсів з психології отримували завдання високого рівня складності (тести, психологічні задачі, завдання на аналіз змістовних відео матеріалів, створення малюнків візуалізацій, формування метафор до концептів психологічного змісту, завдання, спрямовані на саморозкриття, творчі індивідуальні та групові проекти). Завдання полягали у вирішенні проблемних ситуацій та кожен раз вимагали змінити підхід і використати інші когнітивні інструменти.

Студенти не отримували детальних пояснень щодо виконання та результату завдання, лише загальну орієнтацію у завданнях,

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

визначені терміни виконання та коротке пояснення, що завдання слід вирішувати творчо, знайти власне оптимальне завершене рішення.

Вивчення активності та змісту діяльності в особистому кіберпросторі. Всі групи студентів були охоплені опитуванням, яке мало на меті визначити особливості використання ними технологій у інтернет-просторі. Студентів просили описати основні види активності та кількість часу щоденного перебування онлайн, проаналізувати позитивні сторони своєї діяльності, вказати, які види діяльності приносять найбільше задоволення при використанні доступного їм набору технологій, що саме вони найбільше цінують, що з негативного у впливі на себе усвідомлюють, а також вказати, які події (конкретні зміни в житті) відбулися з ними, завдяки їхній діяльності в кіберпросторі.

Вивчення особистісних рис учасників дослідження. Окрему важливу частину дослідження склала робота студентів з особистісними опитувальниками, на основі яких було визначено мотиви навчання, професійні плани, особливості професійного самовизначення, комунікативні навички, самоефективність, особливості самопрезентації в соціальних мережах, особистісні риси відповідно моделі Великої п'ятірки, особисту креативність (допитливість, уяву, складність, схильність до ризику), метакогнітивні стратегії.

В кінці дослідження учасники відповіли на низку питань про свою діяльність в цілому, пошуки рішень, цінність та користь завдань, а також визначили своє бажання взяти участь у подальшому дослідженні та програмі розвитку особистої продуктивності. Студентів за бажанням залучали в фінальне спілкування, під час якого відбувався зворотний зв'язок (оцінки та коментарі до виконаних завдань) та обмін враженнями щодо всього циклу дослідження.

В результаті аналізу всієї сукупності отриманих даних вдалося визначити групи студентів з різною продуктивністю, кількістю творчих рішень, та зокрема порівняти в залежності від рівня активності в інтернет-просторі особливості виконання студентами навчальних завдань, їхні комунікативні навички, особистісні риси, самоефективність, особливості самопрезентації та метакогніцій.

В дослідженні виявлені такі тенденції, властиві різним групам учасників.

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

Продуктивні студенти, які виявили здатність стабільно якісно та творчо вирішувати проблемні навчальні завдання, **з високим показником творчих рішень**, склали в різних групах від 10 до 60 %. Продуктивні студенти проявили себе залученими в діяльність, зацікавленими впродовж усього циклу завдань, ефективними у визначенні змісту та цінності запропонованої їм діяльності, рефлексивними, активними та доброзичливими в спілкуванні. Студенти цієї групи відзначалися відкритістю до досвіду, добросовістю, позитивним стилем спілкування, високо оцінили завдання, їх новизну, складність та корисність. Відповідно вони прагнули повноцінного зворотного зв'язку, діяли творчо і зацікавлено, щоб досягти цього у фіналі дослідження, виявили бажання взяти участь у подальшому дослідженні та програмі розвитку особистої продуктивності.

Продуктивні студенти продемонстрували креативні рішення при створенні візуалізацій та малюнків, складанні оповідань, продумуванні метафор, у творчих та групових проектах. Продуктивні студенти презентували змістовні структуровані візуалізації, проникливі розгорнуті метафоричні судження, генерували оригінальні ідеї при вирішенні психологічних ситуацій, відзначалися інсайтністю та творчими рішеннями в авторських і групових проектах, вагомим вкладом у групові проекти, цілісною оцінкою своєї діяльності в процесі дослідження.

Продуктивні студенти виступали лідерами групових проектів. В групових проектах проявляли здатність до творчих рішень, співробітництва, творчої імпровізації та емпатичності. В стосунку до діяльності групи вони були «на крок попереду». В цілому ці студенти проявляли себе більш доброзичливими у спілкуванні з учасниками групових проектів, у спілкуванні з викладачем, демонстрували стиль співробітництва у взаємодії з іншими проектними командами.

Продуктивні студенти проявили в інтернет-просторі здатність побудувати змістовний професійно орієнтований особистий простір, діяти з орієнтацією на професійне саморозкриття, оволодіння новими знаннями та навичками. В інтернет просторі їхня діяльність була спрямована на діяльнісну самопрезентацію та апробацію різноманітних діяльнісних проектів, проектів професійно орієнтованого навчання, особистісний розвиток.

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

Студенти, які демонстрували в цілому продуктивний підхід до виконання завдань та окремі творчі рішення, в діяльності в інтернет-просторі були готові до більш активного саморозкриття, їхня активність була орієнтована на особистісне саморозкриття або відсутня взагалі.

Студенти, які змогли лише частково виконати завдання та демонстрували низькі показники або відсутність творчих рішень, зволікали з виконанням, були роздратовані відсутністю чітких інструкцій щодо виконання, проявляли маніпулятивні стратегії, намагалися отримати допомогу та вказівки від викладача, навіть отримавши детальні пояснення та допомогу, часто не могли якісно завершити свою роботу. Студенти цієї групи критикували зміст завдань, оцінювали їх як незрозумілі, нецікаві, віддалені від їхніх інтересів та позбавлені сенсу. У спілкуванні ці учасники відзначалися конфліктністю, маніпулятивними стратегіями спілкування, самовпевненістю, егоцентричним баченням діяльності та своїх рішень, разом з тим прагнули високих результатів, а також показово уникали зворотного зв'язку, який був би розгорнутим та завершеним.

Показово, що студенти, які виявили розуміння своїх труднощів у виконанні завдань, намагалися їх активно подолати. Частина учасників при цьому обирали соціально нормативні стратегії, інша – контрпродуктивні стратегії (порушення норм доброчесності, використання робіт інших студентів, маніпулювання існуючими та неіснуючими перешкодами у виконанні діяльності, зокрема постійні скарги на погане самопочуття).

В дослідженні зафіксовані феномени, які визначені на основі спостережень а також опису студентами своєї діяльності в інтернет просторі.

Феномен наповненості життя подіями. Особистий кіберпростір у сприйнятті студентів характеризується особливістю, яку ми визначаємо як масштабна **івентуальність** (*eventuality*), тобто наповненість подіями (**подієвість**, *eventfulness in cyberspace*). В порівнянні з реальним контекстом діяльності та спілкування, в якому студенти часто відзначають одноманітність та відсутність змін, подієвість в кіберпросторі, на їхню думку, є значно більш інтенсивною. В кіберпросторі відбувається надмірно багато подій в діяльності та спілкуванні.

Подієвість пронизує не тільки особистий, а й освітній

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

кіберпростір.

Комунікативні обгортки діяльності в освітньому кіберпросторі (*communicative envelopes of the educational process in cyberspace*). В процесі виконання діяльності завдяки миттєвості технологій студенти спілкуються та обмінюються своїми повідомленнями, рішеннями поза контрольованим освітнім процесом, розгортається різноспрямоване активне спілкування, зокрема планування спільних рішень. Завдяки цій активності студенти намагаються доповнити спілкування, якого їм не вистарчає та розвивати свої стосунки. Таке спілкування знаходиться поза межами освітнього процесу, однак на його основі, це так розмова особистого характеру про актуальні події, однак завдяки технологіям розмова реалізується дуже швидко в межах недоступного для викладача кіберпростору. Цей обсяг спілкування визначає продуктивність зусиль викладачів, впливає на їхні репутації. діє незалежно і своєрідно формує особистості майбутніх професіоналів, їхні професійні уявлення, життєві плани і стратегії, однак часто більш дієво і результативно, ніж обмежене спілкування з викладачами. В класичному варіанті освітнього процесу, «без технологій», на такого роду спілкування витрачалось би багато часу, необхідно було б зустрітися, поділитися враженнями, дійти узгодженого розуміння. Тепер все це відбувається синхронно, енергійно та непередбачувано. Таким чином, освітні процеси онлайн набули доповнення **багат шаровими комунікативними обгортками**, закономірності та вплив яких було б важливо дослідити та зрозуміти. Втім, такі комунікативні обгортки властиві не тільки освітнім онлайн процесам.

Толерантність та нова нормальність в освітньому кіберпросторі. В освітньому процесі проявляється цікава закономірність спілкування, яку можна визначити як *можлива нова нормативність*. Студенти набули значного досвіду онлайн спілкування та самопрезентації і продовжують поводитися так, як вже звикли спілкуватися та поводитися в особистому кіберпросторі, тобто без огляду на соціальні норми, що є важливими для викладачів. Значна частина студентів, в тому числі з високою продуктивністю, демонструють звичне для них «розгальмування» та розкутість, недоречну спонтанність, активну самопрезентацію, нарцистичну самовпевненість та

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

нав'язування своїх поглядів, домінування, часто агресивні реакції. В цілому такі форми поведінки певною мірою толеруються всіма учасниками (студентами і педагогами) і починають розглядатися як *можлива нова нормативність*. Такі комунікативні практики поступово стають елементом нових правил спілкування і починають розглядатися як прийнятні, корисні, необхідні.

Висновки

Отримані результати дозволяють зробити певні узагальнення.

Проблемне використання інтернету та його феноменологія не втратили своє значення, однак феноменологія, якій початково приділяли основну увагу дослідники (надмірна активність, когнітивне поглинання, залежності, ефект розгальмовування, токсичне саморозкриття) поступово зменшують свій вплив у кіберпросторі, витісняються завдяки розвитку культури соціальної унормованості в соціальному та освітньому просторі.

В освітньому кіберпросторі навчальна діяльність студентів набуває творчого та продуктивного характеру та охоплює значну частину, однак не більшість студентів. В цілому освітній кіберпростір набув вимірів стимулюючого соціального середовища та сприяє розвитку продуктивної діяльності і сфери особистого спілкування студентів.

Тенденція продуктивного оволодіння інтернет-технологіями та сприяння розвитку спілкування та діяльності стає визначальною в багатьох осередках кіберпростору, охоплює особистий кіберпростір більшості студентів. В сучасному кіберпросторі зростає соціальна нормативність і сучасні студенти можуть вільно виявляти теплоту, доброту і великодушність. Тенденція побудови особистого позитивного кіберпростору, що сприяє навчанню, особистісному розвитку, розвитку міцних стосунків, сприяє зрілій поведінці, розвивається та утверджується в спільнотах студентів.

В особистому кіберпросторі відбувається формування інтернет-спільнот навколо значущої діяльності та їх поступове підпорядкування соціальним нормам. Це достатньо тривалий, процес, що передбачає відбір учасників, які можуть сприяти спільним цілям, для яких нормативна поведінка є природньою і обов'язковою. Правила інтернет-спільнот можуть бути досить суворі, і в окремих випадках, як свідчать отримані в

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

дослідженні дані, етичні норми спілкування у кіберпросторі вищі, ніж у реальному житті.

Особи, які продуктивно використовують інформаційні та комунікативні технології, відзначаються усвідомленим плануванням своєї діяльності та продуктивними навичками використання технологій в контексті типу світогляду, орієнтованого на використання технологій і сучасну поведінку технічно компетентної та цивілізованої людини.

В основі продуктивної діяльності та творчих досягнень студентів лежать **когнітивні детермінанти** (метакогнітивні стратегії, базовий когнітивний інструментарій, інсайтність), **мотиваційні та особистісні детермінанти** (концепт унікальності особистості, біографічна та діяльнісна рефлексія), **соціально-психологічні детермінанти** (базова модель стосунків та комунікативного світу).

Перспективи дослідження полягають в розробці програм, що долають негативні наслідки використання технологій, відновлюють та посилюють діяльну та творчу суб'єктність студентів, спрямовують їх на продуктивну діяльність та продуктивну соціальну взаємодію в глобальній мережі.

Проведене дослідження лише частково відповідає на актуальний соціальний запит щодо створення змістовної детальної картини діяльності та соціальної поведінки студентської молоді в інтернет-просторі. Сучасні інтернет-технології, що формують все більш різноманітні інструменти спілкування, взаємодії, діяльності створюють великий обсяг феноменології, що вимагає усестороннього дослідження. З цих міркувань дослідження продуктивної діяльності в кіберпросторі буде продовжено.

References:

- [1] Barak, A. (Ed.). (2008). *Psychological aspects of cyberspace: Theory, research, applications*. Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511813740
- [2] Suler, J. R. (2016). *Psychology of the digital age: Humans become electric*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316424070>
- [3] Ancis, J. R. (2020). *The age of cyberpsychology: An overview*. *Technology, Mind, and Behavior*, 1(1). <https://doi.org/10.1037/tmb0000009>
- [4] Whitty, M. T., Young, G. (Eds) (2016). *Cyberpsychology: The Study of Individuals, Society and Digital Technologies*. BPS Blackwell. 272 p.

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

- [5] Diomidous M, Chardalias K, Magita A, Koutonias P, Panagiotopoulou P, Mantas J. *Social and Psychological Effects of the Internet Use*. Acta Inform Med. 2016 Feb;24(1):66-8. doi: 10.5455/aim.2016.24.66-68
- [6] Delia, Ioana, Nadolu., Bogdan, Nadolu. (2022). *The socialization between the effective and virtual patterns*. Professional communication and translation studies, 8/2015:27-32. doi: 10.59168/yvnd9580
- [7] Carrier, L. M., Spradlin, A., Bunce, J. P., & Rosen, L. D. (2015). *Virtual empathy: Positive and negative impacts of going online upon empathy in young adults*. Computers in Human Behavior, 52, 39-48. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.05.026>
- [8] Young K (1998). *The relationship between depression and internet addiction*. CyberPsychology & Behavior. 1: 25-28. doi:10.1089/cpb.1998.1.25
- [9] Kumar M, Mondal A. *A study on Internet addiction and its relation to psychopathology and self-esteem among college students*. Ind Psychiatry J. 2018 Jan-Jun;27(1):61-66. doi:10.4103/ipj.ipj_61_17
- [10] Hasebrink, Uwe and Görzig, Anke and Haddon, Leslie and Kalmus, Veronika and Livingstone, Sonia (2011) *Patterns of risk and safety online: in-depth analyses from the EU Kids Online survey of 9- to 16-year-olds and their parents in 25 European countries*. EU Kids Online network, London, UK. <http://eprints.lse.ac.uk/39356/>
- [11] Gámez-Guadix M, Borrajo E, Almendros C. *Risky online behaviors among adolescents: Longitudinal relations among problematic Internet use, cyberbullying perpetration, and meeting strangers online*. J Behav Addict. 2016 Mar;5(1):100-107. doi: 10.1556/2006.5.2016.013
- [12] Aboujaoude E. *Problematic Internet use: an overview*. World Psychiatry. 2010 Jun;9(2):85-90. doi: 10.1002/j.2051-5545.2010.tb00278.x
- [13] Burger, C.; Bachmann, L. (2021). *Perpetration and victimization in offline and cyber contexts: A variable- and person-oriented examination of associations and differences regarding domain-specific self-esteem and school adjustment*. Int J Environ Res Public Health. 18 (19): 10429. doi:10.3390/ijerph181910429
- [14] Carr, N. G. *The Shallows: How the Internet is Changing the Way We Think, Read and Remember*. Atlantic Books. 2020. 320 p.
- [15] Dahl D, Bergmark KH. *Problematic internet use: A scoping review - longitudinal research on a contemporary social problem, 2006-2017*. Nordic Studies on Alcohol and Drugs. 2020;37(6):497-525. doi:10.1177/1455072520941997
- [16] Ding H, Cao B and Sun Q (2023) *The association between problematic internet use and social anxiety within adolescents and young adults: a systematic review and meta-analysis*. Front. Public Health 11:1275723. doi:10.3389/fpubh.2023.1275723
- [17] Kamolthip, R., Chirawat, P., Ghavifekr, S., Gan, W. Y., Tung, S. E. H., Nurmala, I., Nadhiroh, S. R., Pramukti, I., & Lin, C.-Y. (2022). *Problematic Internet use (PIU) in youth: A brief literature review of selected topics*. Current Opinion in Behavioral Sciences, 46, Article 101150.

PSYCHOLOGY AND PSYCHIATRY

- <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2022.101150>
- [18] Lopez-Fernandez, O.; Romo, L.; Kern, L.; Rousseau, A.; Lelonek-Kuleta, B.; Chwaszcz, J.; Männikkö, N.; Rumpf, H.-J.; Bischof, A.; Király, O.; et al. *Problematic Internet Use among Adults: A Cross-Cultural Study in 15 Countries*. *J. Clin. Med.* 2023, 12, 1027. <https://doi.org/10.3390/jcm12031027>
- [19] Suler John (2004). *The Online Disinhibition Effect*. *CyberPsychology & Behavior*. 7 (3): 321-326. doi:10.1089/1094931041291295
- [20] Weinstein, A., & Aboujaoude, E. (2015). *Problematic Internet use: An overview*. In E. Aboujaoude & V. Starcevic (Eds.). *Mental health in the digital age: Grave dangers, great promise* (pp. 3-26). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med/9780199380183.003.0001>